

«КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
ТА ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

І.О. Харь

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ,
ЗАСМІЧЕННЯ ТА ВИСНАЖЕННЯ:
ГЛОБАЛЬНА, СОЦІАЛЬНА І ПРАВОВА
ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ**

Київ
Видавництво Ліра-К
2022

УДК 343.34
X20

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського Інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 25.11.2021 р.)*

Рецензенти:

Кузнецов Віталій Володимирович, доктор юридичних наук, професор, професор спеціальної кафедри № 2 Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Савченко Андрій Володимирович, начальник відділу організації досудового розслідування Управління з організації досудових розслідувань ГСУ ДБР України, доктор юридичних наук, професор;

Воробей Петро Адамович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Харь І.О.

X20 Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони водних об'єктів від забруднення, засмічення та виснаження: глобальна, соціальна і правова проблема сучасності : монографія / за заг. ред. В.К. Матвійчука. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 332 с.
ISBN 978-617-520-264-7

У монографії проведено комплексне наукове дослідження кримінально-правової охорони водних об'єктів від забруднення, засмічення та виснаження як соціальної так і правової проблеми сучасності. На підставі глибокого та всебічного вивчення досліджуваних відносин розкриваються теоретико-методологічні засади, витоки, генезис та сучасний стан проблеми, досліджуються об'єктивні і суб'єктивні ознаки цього діяння, відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 242 України від суміжних діянь, здійснюється компаративістське дослідження кримінального правопорушення, передбаченого ст. 242 КК України від аналогічних злочинів деяких зарубіжних держав, пропонується вдосконалення чинного законодавства та практики застосування правових приписів у зазначеній сфері.

Видання буде корисним для студентів, аспірантів, викладачів юридичних ЗВО і факультетів, практичних працівників, а також всіх, хто цікавиться проблемами кримінально-правової охорони водних об'єктів.

УДК 343.34

ISBN 978-617-520-264-7

© І.О. Харь, 2022

© Видавництво Ліра-К, 2022

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5
Вступ	6
Розділ 1. Витоки та генезис кримінально-правової охорони водних об'єктів і сучасний стан проблеми. Поняття кримінального правопорушення забруднення, засмічення, виснаження водних об'єктів та соціально-правова обумовленість цієї заборони	
1.1. Витоки та генезис кримінально-правової охорони водних об'єктів і сучасний стан проблеми	18
1.2. Поняття і суспільна небезпечність кримінального правопорушення забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів.	55
Висновки до першого розділу	90
Розділ 2. Дослідження об'єктивних, суб'єктивних та кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 242 України	
2.1. Об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення забруднення, засмічення, виснаження та інша зміна природних властивостей водних об'єктів	98
2.2. Суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 242 КК України	191
2.3. Кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 242 КК України	217
Висновки до другого розділу	259
Розділ 3. Відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 242 КК від суміжних діянь та аналогічного адміністративного делікту. Компаративістське дослідження кримінального правопорушення, передбаченого ст. 242 КК України від аналогічних злочинів деяких зарубіжних держав	
3.1. Відмежування складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 242 КК України від суміжних діянь та аналогічного адміністративного делікту	267

3.2. Компаративістське дослідження кримінального правопорушення, передбаченого ст. 242 КК України від аналогічних злочинів деяких зарубіжних держав.....	280
Висновки до третього розділу	297
Висновки	299
Список використаних джерел	307

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Абз. – абзац;

АРК – Автономна Республіка Крим;

БСЭ – Большая Советская Энциклопедия;

ВК України – Водний кодекс України;

ВР АРК – Верховна Рада Автономної Республіки Крим;

ВРД – Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 23 жовтня 2000 р., «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики (Водна Рамкова Директива);

ВРУ – Верховна Рада України;

ДЕІ України – Державна екологічна інспекція України;

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України;

ЗУ – Закон України;

КАСУ – Кодекс адміністративного судочинства України;

КК України – кримінальний кодекс України;

КУпрАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення;

КК УСРР 1922 року – Кримінальний кодекс Української соціалістичної Радянської Республіки 1922 року;

КК УСРР 1927 року – Кримінальний кодекс Української соціалістичної Радянської Республіки 1927 року;

КК УРСР – 1960 року – Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки 1960 року;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

КПК України – кримінальний процесуальний кодекс України;

КТМ – Кодекс торговельного мореплавства;

Основи 1958 р. – Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р.;

п. – пункт;

п.п. – підпункт (підпункти);

ПВСУ – Пленум Верховного Суду України;

РФ – Російська Федерація;

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік;

ст. – стаття;

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка;

ЦК України – Цивільний кодекс України;

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України;

ч. – частина;

ВСТУП

У системі глобальних викликів сучасна екологічна проблема характеризується найвищим ступенем складності зовнішніх і внутрішніх взаємозв'язків. Тому на це спрямоване положення ст. 50 Конституції України, яка проголошує право кожного на безпечне навколишнє природне середовище, що належить до основних прав людини, оскільки безпечний стан навколишнього природного середовища є передумовою збереження життя і здоров'я людини як найважливішої соціальної цінності, основи сприятливого існування та розвитку будь-якого суспільства та людства в цілому. Екологічні явища кризового характеру в Україні, що в першу чергу стосуються забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів і моря, як найбільш вразливих природних ресурсів, викликають їх кримінально-правову охорону. Крім того, проголошується ст. 13 Конституції України від 28 червня 1996 року, що право власності українського народу на природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу¹. Визнається, що кожний громадянин має право користуватися природними ресурсами відповідно до чинного законодавства¹. Це визначається і Водним кодексом України від 06.06.1995 р. (в редакції на 17.03.2021 р.), згідно з яким ст. 47, 48 юридичним особам і громадянам надано право загального та спеціального водокористування². Тому, відповідно до ст. 13 Конституції, ми можемо стверджувати, що право на водокористування є в Україні конституційним.

---

¹ Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 – 1996 р., № 30, ст. 141[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Водний кодекс України : Закон від 06.06.1995 № 213/95-ВР. Відомості Верховної Ради України від 13.06.1995 – 1995 р., № 24, ст. 189[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

До водних ресурсів відносять щорічно поновлювані поверхневі води і запаси підземних вод, які поповнюються дуже повільно. Відомо, що поверхневий середньовічний стік вод на землі становить 47 тис. км куб., у тому числі в Україні (без стоку прикордонних рік Дунаю, Тиси, Пруту, Бугу) – 83,5 км куб., а мало-водних рік – 53,2 км. куб.³. Понад 47 % поновлюваних водних ресурсів формується за межами України⁴. Із загальної кількості водних ресурсів України близько 4 км куб. припадає на вікові запаси підземних прісних вод⁵. На одного жителя в Україні припадає 1 тис. м куб. прісної води, тоді як у Росії 18 тис. м. куб.⁶. Дефіцит зазначеного природного об'єкта актуалізує проблему комплексного використання водних ресурсів. Вона активізується і тим, що організм людини складається із 80 % води, яка є середовищем, де відбуваються процеси обміну речовин і при її нестачі порушуються процеси життєдіяльності людини, рослин, тварин і мікроорганізмів. Тому вода є одним з найважливіших природних ресурсів, бо є складовою будь-яких природних об'єктів, в тому числі і живих організмів та людини. Про це свідчить і те, що лише 4,0 % (24,2 тис. кв. км.) загальної території України займають водні об'єкти, а щорічна забезпеченість річковим станом на одну особу в 5 разів нижче, ніж у Великій Британії, у 3,5 рази ніж у Франції та у 2,5 рази ніж у Швеції та Німеччині⁷. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває кримінально-правове монографічне дослідження у цьому напрямку. Про це свідчить Закон України від 11.07.2001 р. 2623-III (в ред. на 20.02.2021 р.) «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», з якого вбачається, що дослідження в сфері кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища посідають провідне місце, і є одним з напрямів реалізації

---

³ Україна. Екологічні проблеми природних вод. К.: Центр екологічної освіти та інформації. 2020. С.2-3.

⁴ Див. Україна. Екологічні проблеми природних вод. К.: Центр екологічної освіти та інформації. 2020. С. 3.

⁵ Там саме. С.3.

⁶ Там саме. С.4.

⁷ Берднік І. В. Кримінально-правова охорона водних ресурсів... Дис. на здобуття наук. Ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виключне право. Чернігів : Чернігівський національний ун-т. 2020. 454 с.

екологічної політики в Україні⁸. У цьому аспекті в юридичній літературі як головне питання розглядається, насамперед, вдосконалення нормотворчої діяльності та практики застосування чинного законодавства щодо вирішення проблем кримінальної відповідальності за забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів і моря. У Постанові Верховної Ради України від 14.01.2001 р. «Про концепцію розвитку водного господарства України⁹, в Постанові Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1107 (в ред. на 31.01.2020 р.) «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів питного водопостачання»¹⁰ тощо.

За ступенем гостроти проблеми щодо охорони навколишнього природного середовища і, зокрема, водних об'єктів та моря – необхідно вважати найбільш напруженими й катастрофічними. У Постанові Верховної Ради України від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР (в ред. на 05.03.98 р.) «Про Основні напрями державної політики у галузі довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», визначені найбільш актуальні екологічні проблеми природних вод на теренах України, в ній зазначається про: 1) суттєве забруднення водних об'єктів внаслідок непорядкованого відведення стічних вод населених пунктів, господарських об'єктів, сільськогосподарських угідь; 2) широкомасштабне радіаційне забруднення водних об'єктів у результаті Чорнобильської катастрофи; погіршення якості питної води, внаслідок незадовільного стану джерел такої води, тощо¹¹.

---

⁸ Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001р. № 2623-III. Відомості Верховної Ради України від 30.11.2001 – 2001 р., № 48, ст. 253. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>

⁹ Про Концепцію розвитку водного господарства України: Постанова Верховної Ради України : Концепція від 14 січня 2000 року N 1390-XIV. Відомості Верховної Ради України. 2000. N 8. ст.54. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1390-14#Text>

¹⁰ Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів питного водопостачання: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08. 2004 р. N 1107 (в ред. на 31.01.2020). Офіційний вісник України від 10.09.2004 – 2004 р. № 34, с. 75, ст. 2272, код акта 29883/2004. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1107-2004-%D0%BF#Text>

¹¹ Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки:

Названі екологічні проблеми є актуальними для всіх водних об'єктів України. Це стосується також і Дніпра, водні ресурси якого становлять 80 % водних ресурсів України і забезпечують 32 мільйони населення та 2/3 господарського потенціалу країни. У Дніпро в 2019 році скинули 757 тисяч тонн забруднюючих речовин (23 % від усіх скидів)¹². Не в кращому, а подекуди і в гіршому стані перебувають басейни інших річок України. Наприклад, у 2019 р. скинуто забруднюючих речовин: у Сіверський Донець – 558 тисяч тонн (18 % від загальної маси), Дністер – 78 тисяч тонн (2,4 %); Чорне море – 661,6 тисяч тонн (19 %) та Азовське море – 148 тисяч тонн (4,6 %). Ще в гіршому стані знаходяться інші водні об'єкти¹³.

Враховуючи те, що екологічна ситуація у сфері охорони, раціонального використання, відтворення й оздоровлення водних об'єктів та моря формується під впливом закономірностей розвитку природи та суспільства в процесі природокористування, то це ще раз переконує нас, що відношення щодо використання водних об'єктів та моря є далеко не прості. Зазначене сприяє тому, що в останні роки під впливом громадськості у всіх країнах, в тому числі і в Україні, розробляються державними органами організаційні, економічні, екологічні, правові та освітняські заходи щодо подолання забруднення, засмічення, виснаження водних об'єктів та моря. Цілком зрозуміло, що для своєчасного й правильного спрямування зусиль щодо організаційних, економічних, екологічних, правових, освітняських заходів у зазначеній сфері діяльності необхідне нароблення достатніх наукових, практичних засобів, які б дали можливість діяти, спираючись на фундаментальні напрацювання, в тому числі в кримінальному, кримінальному процесуальному праві та кримінології, та надбання інших держав.

Переважає більшість правових вимог, в тому числі й кримінально-правових та кримінальних процесуальних щодо охоро-

---

Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 № 188/98-ВР. Відомості Верховної Ради України від 13.10.1998 – 1998 р., № 38, ст. 248 (в ред. на 5.03.1998 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text>

¹² Баранівський В.А., Бардов В.Г., Омельчук С.Т. Україна. Екологічні проблеми природних вод. К.: Центр екол. освіти та інформації, 2019. С.3.

¹³ Там саме. С. 3-4.

ни, відтворення, раціонального використання та оздоровлення водних об'єктів, як складової частини всього природного комплексу України, знаходила своє відображення у Водному кодексі України від 06.06.1995 р.¹⁴, у Законі України від 25.06.1991 р. «Про охорону навколишнього середовища» № 1264-ХІІ (в ред. на 01.01.2021 р.)¹⁵, в Законі України від 14.01.2000 р. № 1393-ХІV (в ред. на 16.10.2020 р.) «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної або небезпечної продукції»¹⁶, в Законі України від 24.05.2012 р. № 4836 – VI (в ред. на 01.01.2013 р.) «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року»¹⁷. Затверджені 28.02.2019 р. Постановою Верховної Ради України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року»¹⁸ та 14 вересня 2020 року Указом Президента України № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», містить висновки щодо нераціонального водокористування, погіршення екологічного стану річкових басейнів, забруднення підземних вод, територіальних і прибережних Азовського та

---

¹⁴ Див. Водний кодекс України.

¹⁵ Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. Відомості Верховної Ради України від 08.10.1991 – 1991 р., № 41, ст. 546 (в редакції на 01.01.2021 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

¹⁶ Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції: Закон України від 14.01.2000 № 1393-ХІV. Відомості Верховної Ради України від 24.03.2000 – 2000 р., № 12, стаття 95 (в редакції на 16.10.2020 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text>

¹⁷ Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року: Закон України; Програма, Паспорт, Заходи від 24.05.2012 № 4836-VI. Відомості Верховної Ради України від 26.04.2013 – 2013 р., № 17, стор. 882, ст. 146 (в редакції на 01.01.2013 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#Text>

¹⁸ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України; Стратегія від 28.02.2019 № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради України від 19.04.2019 – 2019 р., № 16, стор. 8, стаття 70 (в редакції на 28.02.2019 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

Чорного морів внаслідок антропогенного факторів сприятимуть певною мірою охорони водних об'єктів та моря¹⁹.

Враховуючи також і те, що відсутні досконалі наукові дослідження щодо складових біосфери, біотехнічних заходів, а також для населення все ще властивий правовий нігілізм, відношення варварського забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів та моря, то це призводить до катастрофічного їх стану, що загрожує існуванню всього живого. Не дивлячись на це кримінальні правопорушення у сфері охорони водних об'єктів та моря традиційно характеризуються невисокою облікованістю, – протягом останніх 15 років було виявлено 375 кримінальних правопорушень, більшість з яких відносилися до порушення водних об'єктів (ст. 242 КК України) – 87,5 %. Решту становило забруднення моря (ст. 243 КК України) – 12,5 %. Простежується стійка тенденція до зростання кількості виявлених досліджуваних діянь. Так, якщо у 2003 р. було виявлено 8 таких кримінальних правопорушень, то у 2018 р. – 57. Питома вага кримінальних правопорушень у сфері охорони водних об'єктів та моря у структурі злочинності в сфері навколишнього природного середовища становить 1,1 %.

У новому Кримінальному кодексі України 2001 р. (далі – КК України) закріплені спеціальні норми, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення правил охорони вод та забруднення моря. Зазначені норми стали надто ускладненими як для розуміння їх обов'язкових ознак, так і для застосування в практичній діяльності. У зв'язку з цим актуальним є науковий аналіз кримінальних правопорушень, передбачених стст. 242 та 243 КК України.

В юридичній літературі питанню кримінальної відповідальності за забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів та моря приділялася певна увага. Відповідні проблеми тією чи іншою мірою досліджували такі вчені, як: В.І. Андрейцев, В.І. Антипов, О.Л. Дубовик, О.О. Дудоров, В.А. Клименко, А.М. Комісаров, Е.М. Жевлаков, З.Г. Корчева, М.Й. Коржансь-

---

¹⁹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України; Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020. Офіційний вісник України від 25.09.2020 – 2020 р., № 75, стор. 127, стаття 2377, код акта 100870/2020 (в редакції на 14.09.2020 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

кий, О.В. Кришевич, Б.М. Леонтьєв, Н.О. Лопашенко, Ю.І. Ляпунов, В.Л. Мунтян, В.О. Навроцький, В.С. Плугантір, П.Ф. Повеліцина, О.Я. Светлов, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, С.В. Трофімов, Ю.С. Шемшученко та ін.

Істотний вклад у дослідження цієї проблеми внесли в рамках докторських дисертацій: С.Б. Гавриш «Основні питання відповідальності за злочини проти навколишнього середовища» (1994 р.); В.К. Матвійчук «Кримінально-правова охорона навколишнього середовища: проблеми законодавства теорій та практики» (2008 р.); Т.В. Корнякова «Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля» (2011 р.); Ю.А. Турлова «Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади» (2018 р.); І.В. Берднік «Кримінально-правова охорона водних ресурсів» (2020 р.). Крім того значний внесок безпосередньо по темі належить авторам кандидатських дисертацій на теми: О.О. Плотніковій «Ответственность за загрязнение моря веществами, опасными для здоровья людей или живых ресурсов моря или другими отходами и материалами по ст. 228-1 УК УССР» (1987 р.); В.М. Присяжному «Кримінальна відповідальність за забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів» (2006 р.); В.П. Олійнику «Кримінально-правова характеристика злочину забруднення моря (ст. 243 КК України)» (2018 р.).

Наукові положення, сформульовані значеними дослідниками, мають важливе теоретичне і практичне значення. Разом з тим значна кількість питань концептуального характеру, змісту та основних напрямів кримінально-правової охорони водних об'єктів та моря від забруднення, засмічення та виснаження в Україні залишається невирішеною. Крім того, сучасний стан забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів та моря, що зумовлений масштабною злочинністю в означеній сфері, а відтак – потреба в запобіганні їй, виникає необхідність комплексного дослідження цих кримінальних правопорушень. Крім того, автори існуючих праць мають розбіжності в поглядах щодо суспільних відносин, поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність, на структуру об'єкта, стосовно предмета кримінальних правопорушень і предмета відносин, їх місце в складі кримінальних правопорушень щодо складоутворюючих цього діяння та їх ознак.

Значні прогалини існують у теорії і на практиці у відмежуванні кримінальних правопорушень, передбачених стст. 242 та 243 КК України від суміжних діянь та адміністративних правопорушень. Потребує належного аналізу компаративістське дослідження норм, що передбачають кримінальну відповідальність за стст. 242 та 243 КК України від аналогічних діянь за законодавством деяких зарубіжних держав. Крім того, існує нагальна потреба в розробленні ґрунтовних пропозицій з удосконалення положень, передбачених стст. 242 та 243 КК України та при врахуванні приписів міжнародного законодавства.

Це буде свідченням того, що запропонована читачам монографія являє собою надзвичайно показовий зразок наукової продукції, яка пройшла, як у нас прийнято говорити, апробацію, що має істотне теоретичне і практичне значення та, безумовно, присвячена одній з найбільш актуальних глобальних екологічних, соціальних та правових проблем сучасності. Ця оцінка аж ніяк не є перебільшенням а – констатація факту. Вона легко може бути підтверджена наступними міркуваннями: по-перше, міжнародне співтовариство і Європейський союз (Європейське співтовариство) завжди приділяли і приділяють пильну (прискіпливу) увагу боротьбі з екологічною злочинністю. Слід нагадати основні віхи цього процесу.

Ще в 1979 році в прийнятій на Конгресі Міжнародної асоціації кримінального права (AIDP) в Гамбурзі резолюції вказувалося, що у випадку серйозних порушень кримінальна відповідальність повинна застосовуватися незалежно від того, чи використовувалися інші засоби інших галузей права. Для забезпечення ефективної охорони навколишнього природного середовища належить визнати предметом посягання не тільки життя і здоров'я людей, але як мінімум воду, повітря і землю в якості правових об'єктів, які підлягають кримінально-правовій охороні. Крім того, слід покращити кримінально-правову охорону фауни і флори і звернути увагу на значення захисту від шуму і вібрації. Таке формулювання задач з кримінального права вимагає введення в національне законодавство спеціальних ознак екологічних злочинів (у нашому випадку в стст. 242 та 243 КК України).

Наступним найважливішим кроком у формуванні кримінального права, що стосується навколишнього природного середовища (в нашому випадку водних об'єктів та моря) і боротьби з

цими кримінальними правопорушеннями були, звичайно, рішення Конференції в Ріо-де-Жанейро (1992 р.). В одній із резолюцій, прийнятих на цій найважливішій для навколишнього природного середовища Конференції, вказувалося, що поряд з іншими важливими мінімальними вимогами до національних законодавств є розуміння екологічного злочину (на наше переконання краще – кримінального правопорушення проти навколишнього природного середовища), як діяння, яке призводить до істотної шкоди навколишньому природному середовищу чи як дії або бездіяльність, що порушують установлені екологічні стандарти і такі, які створюють реальну і безпосередню (конкретну) загрозу (небезпеку) для навколишнього природного середовища. Суб'єктивною умовою відповідальності є вина, причому в серйозних порушеннях достатньо вини у формі необережності. Якщо доказано, що обвинувачений вчинив дії або бездіяльність з усвідомленням того, що вони можуть спричинити істотну шкоду навколишньому природному середовищу, необхідно раціональним чином обмежити значення обставин, що усуюють протиправність, пом'якшуючи відповідальність і покарання, наприклад, таких як дотримання норм, умов дозволу або адміністративних розпоряджень. Мова йшла про те, щоб суб'єкт, який свідомо допустив виникнення істотної шкоди навколишньому природному середовищу, не уникне відповідальності тільки тому, що дотримувався нормативів викидів або інших формальних адміністративних вимог.

Згідно принципу *ultima ratio* (мінімального втручання, тобто застосування кримінального права лише як останнього засуду) кримінально-правові засоби повинні використовуватися лише в тих випадках, коли санкції іншого роду (цивільно-правові і адміністративно-правові) були не відповідними або неефективними. Тут, на наше переконання, не повинен допускатися перенос, коли при реформуванні кримінального законодавства допускається перенесення екологічних злочинів до адміністративних деліктів, що є недопустимим за їх суспільною небезпечністю.

Резолюція не нав'язує введення кримінальної відповідальності юридичних осіб, але містить цю ідею, підкреслюючи, що діяння, які заслуговують покарання, можуть бути вчинені як фізичними, так і юридичними особами, а також публічними «органами».